

ἀναγωγή αὐτῆ εἰς τὸν Ἄπολλωνα μαρτυρεῖ τὴν ἰδιαιτέραν προτίμησιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου πρὸς τὸν Ἄπολλωνα ἀρχηγέτην. Περὶ τῆς κοινῆς λατρείας τοῦ Ἄπολλωνος μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἀρτέμιδος λέξομεν ἐν τέλει τῆς ἐπομένης παραγράφου (Ἄρτεμις).

8. Ὑπὸ τοῦ Roscher¹ θεωρεῖται ὁ Mars - Ἄρης ὡς ὁ παρὰ Ῥωμαίοις ἀντίστοιχος πρὸς τὸν Ἄπολλωνα θεός. Μεγίστη ὁμοιότης, σχεδὸν εἰπεῖν ταυτότης, παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν δύο τούτων θεοτήτων. Παρὰ τῶν Ῥωμαίων λατρεύεται ὁ Ἄρης ὡς ἀρχηγέτης, ὑπ' ἀμφοτέρας τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας μορφάς, ἥτοι ὡς πατρῷος² τε καὶ ὡς ὀδηγὸς τῶν ἀποίκων καὶ μῦθοι παράλληλοι, σχετικοὶ πρὸς τὴν ἰδρυσιν ἀποικιῶν ἢ τὴν ἐκ τοῦ θεοῦ καταγωγὴν προσώπου ἢ γένους τινός, ἀνευρίσκονται καὶ παρ' αὐτοῖς. Ἡ καταπληκτικὴ ὁμοιότης τῶν μύθων τούτων πρὸς τοὺς ἀντιστοιχοὺς τοῦ Ἄπολλωνος καθιστᾷ περιττὴν ταυτολογίαν τὴν ἐκθεσιν τούτων ἐνταῦθα παραπέμπομεν δ' ὅμως διὰ πλείονα, διὰ τοὺς ἀντιστοιχοὺς μύθους καὶ τὸν παραλληλισμὸν Ἄπολλωνος καὶ Ἄρεως ὡς καὶ διὰ τὰς σχετικὰς παραπομπάς, εἰς Roscher, ἐνθ' ἄνωτ.

β') Ἄρτεμις.

Ἐν Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς Μαιάνδρῳ ἐλατρεύετο ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἄπολλωνος Ἄρτεμις, ἡ λεγομένη Λευκοφρυηνή, ὡς ἀρχηγέτις. Τὸ ἐπωνύμιον τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ πλείστων ἐπιγραφῶν³ συνήθως ὑπὸ τὸν τύπον :

τῇ ἀρχηγέτιδι τῆς πόλεως Ἀρτέμιδι Λευκοφρυηνῇ...⁴

ἀλλὰ καὶ μεμονωμένως :

τῇ ἀρχηγέτιδι τῆς πόλεως⁵.

Ὅμοίως :

...καθότι τιμήσουσιν οὕτως Ἀρτεμιν Λευκοφρυηνήν...
ἐὰμ Μάγνησιν ἐπὶ τὸν ἄγνόν ἀφιγμένοι βωμὸν ἀρχηγέτιδι γέρα
κεχωρισμένα κομίσωσιν...⁶

1. Apollon und Mars σελ. 78 - 87.

2. Πρὸβλ. τὴν ἐπιγραφὴν θεὸς πατρῷος ἐπήκοος Cagnat I.G. I 33.

3. Ἐξεδόθησαν ὑπὸ O. Kern, Die Inschriften von Magnesia am Maeander, Berlin, in the Hell. period. 31, 32 καὶ Appendix σελ. 318.

4. Ditt. Or. 231, 7. 232, 8. 319, 9. Syll. 261, 18. 552, 18.

5. Or. 233, 26.

6. Syll. 256, 21.

καί :

τοῖς σεβομένοις Ἄρτεμιν Λευκοφρυηνάν... τὸν δᾶμον ἐψαφίσθαι τᾷ ἀρχαγέτιδι τᾷς πόλιος Ἄρτέμιτι...¹

Ἡ Ἄρτεμις ἐνταῦθα δὲν λατρεύεται ὡς ἀρχηγὸς γένους τινός, οὔτε ὡς ἰδρύτρια τῆς πόλεως· εἶναι ἢ προστάτις τῆς πόλεως² θεότης, ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ὁποίας ἔθεσαν τὴν πόλιν οἱ κάτοικοι, θεωροῦντες αὐτὴν ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν θεὰν καὶ ἡγεμονίδα αὐτῶν.

Ἐτέρα σχετικὴ ἐπίκλησις τῆς Ἄρτέμιδος εἶναι ἡ Ἡγεμόνη, ἐκ τοῦ ἡγοῦμαι = ὀδηγῶ. Κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινε τὴν ὀδηγοῦσαν εἰς τὸν Ἄδην, κατόπιν ὅμως τὴν ὀδηγὸν καὶ ἡγουμένην ἐν πάσῃ ἐκφάνσει τῆς ζωῆς³. Ἐν Σπάρτῃ ὑπῆρχε « προελθόντι ἀπὸ τοῦ Δρόμου Διοσκούρων ἱερὸν... Ἀπόλλωνός τε Καρνείου καὶ Ἄρτέμιδος Ἡγεμόνης »⁴, πλησίον δὲ τοῦ Λυκαίου ἐν Ἀρκαδίᾳ ναὸς τῆς Ἄρτέμιδος Ἡγεμόνης, πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἱεροῦ τῆς θυγατρὸς τῆς Δήμητρος Δεσποίνης⁵. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ Ἄρτεμις, ὡς καὶ ἡ Δήμητρα καὶ ἡ Περσεφόνη, ἔφερε τὸ ἐπωνύμιον Δέσποινα⁶, πρὸς ὃ πρβλ. τὴν ἑτέραν προσωνυμίαν τῆς Ἄρτέμιδος Κυρία⁷.

Ἀναθηματικαὶ στῆλαι εἰς τὴν Ἄρτεμιν Ἡγεμόνην εὐρέθησαν ἐν Τεγέα καὶ ἀλλαχοῦ⁸, ὡς

1. Αὐτόθ. 259, 19.

2. Ἡ ἐν τῇ παλαιᾷ πόλει τῆς Μαγνησίας κυρία λατρεία ἦτο ἢ τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, πολλὰ ἐκ τῶν πλημμυρῶν τῶν ποταμῶν Μαιάνδρου καὶ Ληθαίου, εἰς τὴν συμβολὴν τῶν ὁποίων αὐτὴ εἶχε κτισθῆ, ὑφιστάμενοι, ἐπέισθησαν τῷ 400/399 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Σπαρτιατοῦ στρατηγοῦ Θίβρωνος ὅπως μετοικίσωσιν εἰς τὴν περὶ τὴν μίαν ὥραν ἀπέχουσαν θέσιν Λεύκοφρυν, ἔνθα εὐρίσκετο ἱερὸν τῆς Ἄρτέμιδος. Ἡ Ἄρτεμις Λευκοφρυηνὴ ἀπέβη ἔκτοτε ἢ κατ' ἐξοχὴν θεὰ καὶ προστάτις τῆς νέας πόλεως.

3. Πρβλ. Jessen, Hegemone ἐν PW XIV, στ. 2596. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην συγγενὴς τυγχάνει ἡ λατρεία τῆς Προπυλαίας Ἄρτέμιδος αὐτόθ. ἔνθα καὶ παραπ.

4. Παυσ. 3, 14, 6. Ἰδ. ἄνωτ. Πρβλ. Jessen, ἐνθ' ἄνωτ.

5. Ἰδ. Παυσ. 8, 37, 1. Usener, Götternamen σελ. 224. Ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Δεσποίνης εὐρίσκετο τὸ ἄγαλμα τῆς Ἄρτέμιδος παρὰ τὸ τῆς Δήμητρος. Usener, ἐνθ' ἄνωτ. Ἰδ. γενικῶς αὐτόθ. σελ. 222 κ.έ.

6. Εὐριπ. Ἰππόλ. 74. Ἰδ. καὶ Usener, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 221 - 223, ἔνθα γενικὰ περὶ Δεσποίνης. Πρβλ. O. Kern, Die Religion der Griech. I σελ. 131.

7. S.E.G. VII 18. Αὐτόθ. 869. Cagnat I.G. I 35. 375. C.I.G. 4470f.

8. Jessen, ἐνθ' ἄνωτ. Usener, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 134 ὑποσ. 28.

ἐν Αἰτωλίᾳ: Ἄρτεμιτος Ἄγεμόνο[ς]¹

ἐν Θεσπιαῖς: Ἄγεμόνη²

ἐν Πειραιεῖ: Ἄρτεμιδος Ὀρθωσείας Ἡγεμόνης³

ἐν Τήνῳ: Ἄρτεμιδος Ἀγεμονείας Ὀρθωσίας⁴.

Καὶ ἐν τοῖς μυστηρίοις ἐμφανίζεται ἡ «δεινὴ θεὸς ἠγεμόνεια», ἡ τῇ Ἑκάτῃ ταυτισθεῖσα Ἄρτεμις, ἐμποιοῦσα φόβον εἰς τὸν ἀμύητον⁵.

Σημειωτέον ὅτι παρ' Ὀρφ. Ὑμν. 72, 1-3 ἐμφανίζεται ἡ Τύχη ὡς Ἄρτεμις ἠγεμόνη:

Δεῦρο, Τύχη· καλέω σ' ἀγαθὴν κράντειραν, ἐπ' εὐχαῖς,

Ἄρτεμιν ἠγεμόνην,...

Καὶ παρὰ τοῖς ἀποίκιοις ὀνομάζεται Ἡγεμόνη ἡ Ἄρτεμις, ὑφ' ἣν ἔννοιαν θεωρεῖται καὶ ὁ Ἀπόλλων ἀρχηγέτης παρὰ τῶν ἀναχωρούντων ἀποίκων:

Σὲ γὰρ ποιήσατο Νηλεὺς

ἠγεμόνην, ὅτε ναυσὶν ἀνήγετο Κεκροποίηθεν⁶.

Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν ταύτην καὶ συνωνύμως πρὸς τὸ ἀρχηγέτης τῆς πόλεως λατρεύεται ἡ Ἄρτεμις ἐν Μαγνησίᾳ καὶ ὡς καθαγεμών.

...τᾷ εὐεργέτιδι καὶ καθαγεμόνι τᾶς πόλιος⁷.

Ὁμοίως ἐν Ἐφέσῳ λατρεύεται αὕτη ὡς προκαθηγέτης⁸ = προπορευομένη ὁδηγός⁹, ἐν Ἰασῶ δὲ ὡς προκαθηγεμών: τῆς προκαθηγεμό-

1. Jessen, ἐνθ' ἄνωτ. στ. 2597.

2. Μετὰ ψилоῦ πνεύματος. Ἐκ τοῦ ἄγω. Jessen, ἐνθ' ἄνωτ.

3. Αὐτόθ. Δελτ. ἀρχ. 7, 125.

4. Jessen, ἐνθ' ἄνωτ.

5. Ὀρφ. Ἀργον. 909. Ἐν Ὀρφ. Ὑμν. 1, 8 παρουσιάζεται τὸ Ἡγεμόνη ὡς ἐπίθετον τῆς Ἑκάτης. Πρβλ. Jessen, ἐνθ' ἄνωτ. Ἡ Ἑκάτη ὀνομάζεται ἐπίσης καὶ Προκαθηγέτης ἐν Σιδύμοις τῆς Λυκίας. Cagnat I.G. III 5, 84. 585. O. Bennedorf-G. Niemann, Reisen in südwestl. Kleinasien I 43 (σελ. 68), 46 (σελ. 70). Πρβλ. H. v. Geisau, Προκαθηγέτης ἐν PW XLV στ. 171.

6. Καλλιμ. Ὑμνος εἰς Ἄρτ. 226 - 227.

7. O. Kern, Die Inschriften von Magnesia 38, 35 - 36.

8. Coll. of Ancient Greek Inscr. in the Brit. Mus. III 483, 7 καὶ σχολ. αὐτόθ. Ἰδ. καὶ H. v. Geisau, Προκαθηγέτης ἐν PW XLV στ. 171.

9. Πρβλ. αὐτόθ.

νος τῆς πόλεως ἡμῶν Ἄρτεμιδος Ἀστιάδος¹. Ἡ λέξις σημαίνει τὴν ὄδηγόν καὶ προστάτιν τῶν μεταναστῶν καὶ ἀποίκων².

Ἐν Πέργῃ τῆς Παμφυλίας ὀνομάζεται αὕτη προεστῶσα τῆς πόλεως³.

Ἐν ἐπιμέτρῳ σημειωτέον ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις ἐλατρεύοντο συχνάκις ὁμοῦ⁴. Οὕτως ἐν Σιδύμοις τῆς Λυκίας ὡς προηγέται⁵:

...τὸν ἀξιολογώτατον ἱερέα καὶ προφήτην διὰ βίου τῶν προηγε-
τῶν θεῶν Ἄρτεμιδος καὶ Ἀπόλλωνος...⁶

καὶ:
...γεγονότα ἱερέα τῶν προηγετῶν θεῶν Ἄρτεμιδος καὶ Ἀπόλ-
λωνος⁷.

Ἀφιέρωσις ἐπίσης ἐν τῷ ἐν Dura - Εὐρωπῶ τῆς Συρίας ναῶ τῆς Ἄρτεμιδος τοῦ ἔτους 2 - 3 μ.Χ. ἀναφέρει αὐτοὺς ὡς ἀρχηγούς:

Ἀνήγιρεν Ἀβιδνήριγλος Ζαβιδιλαίου Ἄρτεμιδι καὶ Ἀπόλλωνι
ἀρχηγοῖς ὑπὲρ τῆς αἰαντοῦ ὑγίας καὶ τέκνων (sic)⁸.

Πρβλ. τέλος τὸ καὶ ἐν τῇ προηγουμένη παραγράφῳ (Ἀπόλλων) ἀναφεροθὲν χωρίον:

ἱερόν... Ἀπόλλωνός τε Καρνείου καὶ Ἄρτεμιδος Ἡγεμόνης⁹.

1. Revue des études grecques VI (1893) 159, 6.

2. H. v. Geisau, Προκαθηγεμῶν ἐν PW XLV στ. 171.

3. « Ἱέρειαν τῆς προεστῶσης τῆς πόλεως ἡμῶν θεᾶς Ἄρτεμιδος ἀσύλου... »
Cagnat, I.G. III 797.

4. Πρβλ. Wernicke, Artemis ἐν PW III στ. 1361 - 1362. 1422 - 1423.

5. Ἴδ. Hans von Geisau, Προηγέται θεοὶ ἐν PW XLV στ. 104
ἐνθα καὶ παραπ.

6. Cagnat I.G. III 583. O. Benndorf - G. Niemann, Reisen
in Südwestl. Kleinasien I 45 (σελ. 69). Κατὰ τὸν Wernicke (Artemis
ἐν PW III στ. 1397) ἡ λ. προηγέτης « δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ἀκριβῶς ὡς λα-
τρευτικὸν ὄνομα ». Ἡ ὑπαρξίς ὁμῶς ἐτέρων συγγενῶν λατρευτικῶν ἐπωνυμίων
καὶ δὴ ἡ ἐν αὐτοῖς τοῖς Σιδύμοις ἐπίκλησις τῆς τῇ Ἄρτεμιδι ταυτισθείσης
Ἐκάτης προκαθηγέτις (ἰδ. ἄνωτ. σελ. 91 ὑποσ. 5) συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἀντι-
θέτου ἐκδοχῆς.

7. Αὐτόθ. 584.

8. S.E.G. VII, 352.

9. Παυσ. 3, 14, 6.

γ') Ἀθηνᾶ.

Ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ ἐτιμᾶτο ὡς ἀρχηγέτις κυρίως ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τῶν ἀφθόνων σχετικῶν μαρτυριῶν¹ σημειοῦμεν κατ' ἐκλογήν :

Ἐκ τῶν συγγραφέων « Ὑμῖν τοῖς Ἀθηναίοις... ἀρχηγέτις Ἀθηνᾶ »².

Καί : « τῆς δὲ ἀρχηγέτιδος Ἀθηνᾶς τὸ ἄγαλμα γλαῦκα εἶχεν ἐν τῇ χειρὶ »³.

Ἐκ δὲ τῶν ἐπιγραφῶν « τῇ θεῷ τῇ ἀρχηγέτιδι καὶ σωτείρᾳ τῆς πόλεως »⁴.

Καί : « Παλλὰς Ἐρεχθιδᾶν ἀρχαγέτι... »⁵

Ὁμοίως ἡ Ἀθηνᾶ ἦτο ἀρχηγέτις τῆς Σπάρτης :

« Τὴν Ἀθηνᾶν, ἡ κοινὴ μὲν ἀρχηγέτις ἀμφοῖν τοῖν πόλεοιν »⁶, Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐτιμᾶτο ἡ Ἀθηνᾶ ὡς ἀρχηγέτις. Ἡ πρώτη ἐπιγραφή, ἡ μαρτυροῦσα τοῦτο εἶναι ἡ ἑξῆς :

« Ἀθάνας ἀρχαγέτιδος Ἱεροκλῆς Χαρικλέους πυροφορήσας ἐπὶ ἱερέως Χαρικλέους τοῦ Μενάνδρου »⁷.

Πιθανῶς ἡ λατρεία τῆς ἀρχηγέτιδος Ἀθηνᾶς δὲν ἦτο ἄγνωστος ἐν Χαλκίδι⁸.

Ἐκ τῶν συγγενῶν προσωνυμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς ἀναφέρομεν τὸ Προκαθηγέτις, ὑφ' ὃ ἐλατρεύετο αὕτη ἐν Λυκίᾳ⁹, ἴσως δὲ καὶ ἐν Κάτω

1. Πλὴν τῶν κατωτέρω σημειουμένων, ἰδ. πλείονας παραπομπὰς παρὰ Jesse n, Archegetis ἐν PW III στ. 444. Ἴδ. καὶ Kern, Ἀρχηγέτης ἐν PW III στ. 442. v. Wilamowitz - Moellendorf, Phil. Untersuchungen IV, Antigonos von Karystos, σελ. 345. E. Curtius, Die Stadtgeschichte von Athen, σελ. 257.

2. Πλουτ. Βίοι παράλλ. (Ἀλκιβ.) 192 E.

3. Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 515.

4. C.I.G. 2155, 7 - 8.

5. C.I.G. add 666, 1. Πρβλ. 476. 477.

6. Ἀριστείδ. I 405 C. Πρβλ. Jesse n, ἐνθ' ἄνωτ.

7. Β. Στάη, Ἀγαλμάτια ἐξ Ἐπιδαύρου ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1886 στ. 254. Πρβλ. αὐτόθ. στ. 243 κ.έ. P. Kavvadias, Fouilles d'Epidaure 48 ἀρ. 62. Kern, ἐνθ' ἄνωτ.

8. Αὐτόθ. Athen. Mitt. VI σελ. 169.

9. « ... ἱερατεύσαντα τῆς πόλεως (sic) θεᾶς Ἀθηνᾶς Πολιάδος... » (Φάσηλις). Cagnat I.G. III 764. Ἴδ. C.I.G. 4332. Πρβλ. αὐτόθ. add 4316h (Ἀρύκανδα).

Ἰταλία¹. Ἀλλαχοῦ ἐλατρεύετο αὕτη ὡς *Κυρία*, ὡς ἐμφαίνεται ἐξ ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς ἐν Ἀραβία :

*Ἀθηνᾶ τῇ Κυρία*².

Ὁμοίως ἐν Παλαιστίνη :

*ἀφιέρωσεν τὴν χώραν σὺν τῷ βωμῷ τῇ κυρία Ἀθηνᾶ...*³

Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἀπεδίδετο ἡ ὀνομασία *Δέσποινα*⁴.

Περὶ τοῦ τύπου τῆς Ἀθηνᾶς ἀρχηγέτιδος καὶ ἡγουμένης γενικῶς ἐν ἀγάλμασι καὶ νομίσμασι, ἰδ. Β. Στάη, ἐνθ' ἄνωτ. σι. 243 κ.ε.

δ') Ἀφροδίτη.

Κατὰ τὰς ἐορτὰς τῆς Ἀφροδίτης *Genetrix* ἐν Ρώμῃ τῷ ἔτει 43 π.Χ., ἐνεφανίσθη κομήτης τις ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅστις ἐνομίσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς ἡ ψυχὴ τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος.

Κατόπιν τούτου διέταξεν ὁ Ὀκταβιανὸς ὅπως στηθῆ ἀγαλμα τοῦ πατρὸς του εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης μεθ' ἐνὸς ἀστέρος ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ⁵, ἡ δὲ περίφημος « ἀναδυομένη Ἀφροδίτη » τοῦ Ἀπελλοῦ, ἦν μετήνεγκεν ἐκ Κῶ εἰς Ρώμην, τοποθετηθῆ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Καίσαρος ἐν τῷ *Forum* ὡς ἡ « ἀρχηγέτις τοῦ γένους αὐτοῦ »⁶.

Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, τὴν χρονικὴν, ὀνομάζεται ἡ Ἀφροδίτη « ἀρχηγέτις » παρὰ Δίῳ νι τῷ Κασσίῳ :

*τῆς Ἀφροδίτης, ὡς καὶ ἀρχηγέτιδος τοῦ γένους αὐτοῦ οὔσης*⁷.

Ὡς ἀρχηγέτις ὑπὸ τακτικὴν σημασίαν δὲν φαίνεται νὰ λατρεύεται ἡ Ἀφροδίτη. Ἔτεροι ὅμως τακτικῆς σημασίας ἐπικλήσεις ἀπο-

1. I.G.I.S. 956 A 16. 2240. Πρβλ. H. v. Geisau, Προκαθηγέτις ἐν PW XLV σι. 171.

2. S.E.G. VII 1103 (2ος - 3ος αἰ. μ.Χ.).

3. Amer. Journ. of. Philol. 6 (1885), 212, 53.

4. Πρβλ. Σοφοκλ. Αἴας 38.

5. Πλίν. νεώτ. Nat. hist. II 93 - 94 (= 25 = 23). Σουετών. Καίσαρ 88. Δίῳν Κάσσ. 45, 7.

6. Στράβ. 14, 657 : « ἦν δὲ καὶ ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη, ἡ νῦν ἀνάκειται τῷ θεῷ Καίσαρι ἐν Ρώμῃ, τοῦ Σεβαστοῦ ἀναθέντος τῷ πατρὶ τὴν ἀρχηγέτιν τοῦ γένους αὐτοῦ ». Πρβλ. Πλίν. νεώτ. Nat. hist. XXXV 91 (= 10 = 36). E. Norden, Vergils Aeneis im Lichte ihrer Zeit, ἐν N. Jahrbücher 1901, σελ. 262.

7. 43, 22, 2.

δίδονται εἰς τὴν Ἐφεσὶν, ὡς Ἐγεμόνη¹, καὶ Καθηγεμών².

Ἐν Ἀρκαδίᾳ ἀπαντᾷ καὶ ἡ γραφή Ἐγεμὼν (Ἐγεμῶν)³, ἣτις, ταῦτὸ ὡς καὶ τὸ Ἐγεμόνη σημαίνουσα, ἀποδίδεται εἰς τε τὴν Ἐφεσὶν καὶ τὴν Ἄρτεμιν⁴.

ε') Ζεὺς.

Ὡς ἀρχηγέτης ἐλατρεύετο πιθανῶς ὁ Ζεὺς ἐν Πρυμνησσῶ τῆς Φρυγίας⁵.

Ἐν τῇ ποιήσει ὀνομάζεται ἀρχηγός, ὡς παρὰ Κλεάνθει ἐν τῷ Ὑμνῷ εἰς Δία :

*Ζεῦ, φύσεως ἀρχηγέ, νόμου μετὰ πάντα κυβερνῶν*⁶.

Ὁμοίως ὁ Νόννος ἐν τοῖς Διονυσιακοῖς ὀνομάζει αὐτὸν ἀρχόν Ὀλύμπου⁷.

Ἐν δὲ τοῖς κατωτέρω παρατιθεμένοις Ὀρφικοῖς χωρίοις ὀνομάζεται ὁ Ζεὺς ἐπίσης « ἀρχός », οὐχ ἥτιον ὅμως παρατίθενται καὶ ἕτερα ἐπίθετα εἰς τὸν Δία ἀναφερόμενα, συγγενῆ πρὸς τὴν λ. ἀρχηγός ὑπὸ τε τὴν τακτικὴν, ὡς τὸ ἀρχός, καὶ τὴν χρονικὴν ἔννοιαν :

Ζεὺς πρῶτος γένητο, Ζεὺς ὕστατος ἀργικέρανος

Ζεὺς κεφαλή, Ζεὺς μέσσα...

*Ζεὺς βασιλεύς, Ζεὺς ἀρχός ἀπάντων ἀργικέρανος*⁸.

Πρὸς τοῦτο πρβλ. τὸ τοῦ Ψ - Ἀριστοτέλους :

...πάσης ἐπὶ νύμος ὧν φύσεώς τε καὶ τύχης, αἶτε πάντων

1. Ἐν Ἀθήναις. Ἐπιγραφή : « Ἐφεσὶν ἠγεμόνη τοῦ δήμου καὶ Χάρισιν ». Δελτ. Ἀρχ. 7, 127, ἰδ. καὶ Jessen, Hegemone, ἐν PW XIV, στ. 2597. Usener, Götternamen σελ. 134 ὑποσ. 28. Τὸ προσωνόμιον τοῦτο ἀποδίδεται καὶ εἰς τὴν Ἄρτεμιν, ἰδ. ἄνωτ.

2. Ὁ Θησεὺς κατὰ τὸν πρὸς Κρήτην πλοῦν του, ἐξελέξατο τὴν Ἐφεσὶν ὡς καθηγεμόνα αὐτοῦ. ἰδ. Jessen, ἐνθ' ἄνωτ.

3. ἄ ψιλούμενον. Ἐν ἐπιγραφῇ εὑρεθείση μεταξὺ Τριπόλεως καὶ Μεγαλοπόλεως. I.G.A. 92. Πρβλ. Usener, Götternamen σελ. 134 ὑποσ. 28.

4. ἰδ. Σχολ. I.G.A. 92. Ἡσυχ. ἐν λ. Ἐγεμόνη (σελ. 263 ed. Schmidt).

5. W. M. Ramsay, Prymnessos and Metropolis, ἐν Mitt. deutsch. arch. Inst. Athen 7 (1882), σελ. 135.

6. 2, παρὰ Στoβ. I, 1, 12.

7. 7, 119.

8. Fragm. 46, 1-7, ed. Abel.

αὐτὸς αἷτιος ὧν· διὸ καὶ ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς οὐ κακῶς λέγεται·
Ζεὺς πρῶτος γένητο... κ.λ.π.¹

Ὁμοίως:

Ζεὺς βασιλεύς, Ζεὺς αὐτὸς ἀπάντων ἀρχιγένεθλος,
ἐν κράτος, εἰς δαίμων γένητο, μέγας ἀρχὸς ἀπάντων²

Πρὸς ταῦτα προβλ.

Ζεῦ...
παντογένεθλ³, ἀρχὴ πάντων πάντων τε τελευτῆ³

καί:

Ἔστιν δὴ πάντων ἀρχὴ Ζεὺς⁴

καὶ μετὰ τοῦ ἀγήτωρ:

Ζεῦ πάντων ἀρχά, πάντων ἀγήτωρ⁵.

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀγήτωρ δὲν εἶναι μόνον ποιητικόν· ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ. Οὕτως ὡς δωρική πολεμική θεότης ἐλατρεύετο ὁ Ζεὺς ἐν Λακεδαίμονι ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν ταύτην. Εἰς τὸν Δία Ἀγήτορα προσέφερον ὁ βασιλεὺς θυσίαν πρὸ τῆς ἐνάρεξως ἐκστρατείας τινὸς καὶ ἐλάμβανε μεθ' ἑαυτοῦ πῦρ ἐκ τοῦ βωμοῦ τοῦ θεοῦ⁶.

Πρὸς τὸ ἀγήτωρ προβλ. τὸ ἀγός, προσωνυμίαν ὑφ' ἣν ἐλατρεύετο οὗτος ὑπὸ τῶν Κυζικηνῶν⁷, σημαίνουσαν τὸν ὁδηγὸν τῶν ἀποίκων⁸.

Ἐν Ἀργεὶ ἐλατρεύετο οὗτος ὡς ἡγήτωρ⁹, ὑφ' ἣν ἔννοϊαν καὶ ἐν Σπάρτῃ ὡς ἀγήτωρ.

Ἐπίσης προβλ. τὴν λατρευτικὴν ἐπὶ κλησιν αὐτοῦ ἀγωγεύς¹⁰.

1. Περὶ κόσμ. 7, 401 Α.

2. Ὀρφ. fragm. 123, 7-8 (Στ ο β. I, 1, 23). Οἱ στ. 1-6 εἶναι οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς ἀνωτ. fragm. 46, 1-6· στ. 3-4 ἀντιστρ. Ὁ στ. 7 σχεδὸν ὁμοιος.

3. Ὀρφ. Ὑμν. 15, 6-7.

4. Αὐτόθ. fragm. 164, 1.

5. Τέρπανδρ. fragm. 1 (ἐκδ. Bergk).

6. (ὁ βασιλεὺς) «θύει μὲν γὰρ πρῶτον οἴκοι ὧν Διὶ Ἀγήτορι καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ...» Ξενοφ. Λακεδ. Πολιτ. 13, 2. Προβλ. 3. Οἱ σὺν αὐτῷ εἶναι ἡ Ἀθηνᾶ καὶ οἱ Διόσκουροι. Ἰδ. S. Wide, Lakon. Kulte, σελ. 13. Wentzel, Agetor, ἐν PW I στ. 807.

7. Ἰδ. Σπ. Λάμπρου, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 24.

8. Προβλ. τὰ ἀνωτ. περὶ Ἀπόλλωνος λεχθέντα.

9. Σχολ. Θεοκρ. 5, 83.

10. Ἰδ. Wentzel, Agogeus ἐν PW I στ. 835.

Ἐν Λαβράνδοις καὶ ἐν Ἀθήναις ἐλατρεύετο οὗτος ὡς στρατιος¹ πρὸς στράτειος².

Ἐν Ἀμάστριδι τοῦ Πόντου ὡς στρατηγός³, ὁμοῦ δὲ μετὰ τῆς Ἥρας ὡς προεστῶτες⁴.

Ἐν τῇ ποιήσει, ὀνομάζεται οὗτος πολλαχοῦ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐν τοῖς δυσὶ σημειωθείσιν Ὀρφικοῖς χωρίοις, βασιλεύς⁵, ὡς ἐπίσης καὶ ἄναξ⁶ καὶ κύριος⁷.

Ἐπίσης πρὸς τὰς προσωνυμίας γενάρχης⁸, πατρῶος⁹, καὶ μοιραγέτης¹⁰.

Σημειωτέον τέλος ὅτι ὁ Ζεὺς ἐταντίζετο, ὡς καὶ ὁ Ἀπόλλων, πρὸς τὸν Ἥλιον¹¹.

ς') Ἥρα.

Ἐν Σάμῳ ἐλατρεύετο ἡ Ἥρα ὡς ἀρχηγέτις¹². Πρὸς τὴν ἐν Ἡραίῳ ἐπιγραφὴν:

Ἥρη Σαμίων ἀρχηγέτιδι...¹³

Ὁμοίως:

εὐσεβείας μὲν ἔνεκεν τῆς εἰς τε τὴν ἀρχηγέτιν Ἥραν...¹⁴

1. Wide, ἐνθ' ἀνωτ.

2. Athen. Mitt. XV (1890), 269.

3. B. V. Head, Hist. num. σελ. 506. Cagnat I.G. III 89.

4. Αὐτόθ.

5. < Ζεῦ Βασιλεῦ > Ὀρφ. Ὑμν. Πρὸς Μουσαῖον β. < Βασιλεῦ τε καὶ σω-
τερ >, Ἀριστείδ. I 1. Βασιλεὺς τῶν Θεῶν, Πινδ. Νεμ. 5, 64. 7, 120. 183.
10, 29. Αἰσχ. Πέρσ. 532, Ἀγαμ. 355.

6. Αἰσχ. Πέρσ. 762, Ἰκέτ. 1063. < ἄναξ ἀνάκτων > αὐτόθι 524.

7. Cagnat I.G. III 1111. 1127. Renan, Mission de Phénicie
σελ. 242.

8. Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 571 ed. Fr. Dübner.

9. S.E.G. XV (1958) 391 B 2. 632, 13.

10. Παυσ. 8, 37, 1.

11. Πρὸς Cagnat I 100. 101. 107. 108. 144. 377. 381. 389. 390. 475.
936. 1048. 1049. 1050. 1092. 1093. 1153. 1182. 1184. 1205. 1254. 1255. 1256.
1321. 1391. C.I.G. 5875. Πρὸς Α. I.

12. Bull. corr. hell. II 1878 σελ. 180 - 181. Kern, ἐνθ' ἀνωτ. Jes-
sen, Archegetis ἐν PW III στ. 444. M. B. Sakellariou, La migra-
tion grecque en Ionie σελ. 101.

13. Cagnat I.G. IV 973.

14. Αὐτόθ. 981.

καί :

ἽΟ δῆμος τὴν ἱέρειαν τῆς ἀρχηγέτιδος ἽΗρας...¹

ζ') Διόνυσος – Ἵιακχος.

ἽΟ Διόνυσος ἐλατρεύετο ὡς ἀρχαγέτας ὑπὸ τῶν Τητῶν :

...Πρὸς πάντας τοὺς θεοὺς, μάλιστα δὲ πρὸς τὸν Διόνυσον ὄντα
(α)ρχαγέταν τῆς πόλεως².

ἽΕξ ἄλλου ὁ ἽΗρόδοτος γράφει :

ἽΑρχηγετεύειν δὲ τῶν κάτω Αἰγύπτιοι λέγουσι Δῆμητρα καὶ
Διόνυσον³.

ἽΕνταῦθα τὸ ἀρχηγετεύειν ἔχει βεβαίως τὴν ἔννοιαν τοῦ προϊ-
στασθαι.

Χωρὶον ὁμοίως ἀφορῶν εἰς τε τὸν Διόνυσον καὶ τὸν λίαν ἔνωρις
ὑπὸ τῶν ποιητῶν πρὸς τοῦτον ταυτισθέντα Ἵιακχον⁴ εἶναι τὸ τοῦ
Στράβωνος :

Ἵιακχόν τε καὶ τὸν Διόνυσον καλοῦσι καὶ τὸν ἀρχηγέτην τῶν
μυστηρίων, τῆς Δῆμητρος δαίμονα⁵

ἔνθα ἡ λέξις δύναται κάλλιστα νὰ σημαίνη τὸν ἱδρυτὴν, χωρὶς νὰ
ἀποκλείεται καὶ ἡ τακτικὴ ἔρμηνεία, ἐὰν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν⁶ τὰ λίαν
διαδεδομένα τακτικῆς σημασίας ἐπίθετα τοῦ Διονύσου καθηγεμόνων⁷

1. Αὐτόθ. 984.

2. P. C a u e r, Delectus Inscriptiorum Graecarum² 128, 20. Πρὸβλ.
K e r n, ἽΑρχηγέτης ἐν PW III στ. 442, 15.

3. 2, 123.

4. Περὶ τοῦ προβλήματος τοῦ ταυτισμοῦ τοῦ Ἵιακχου πρὸς τὸν Διόνυσον
καὶ ἐν γένει περὶ τῆς σχέσεως τῶν δύο τούτων θεοτήτων καὶ τῆς θέσεως αὐτῶν
ἐν τοῖς ἽΕλευσινίοις μυστηρίοις ἰδ. K e r n, Iakchos ἐν PW XVII στ. 613 -
622, ἔνθα καὶ παραπ. Πρὸβλ. τοῦ αὐτοῦ, Dionysos ἐν PW IX στ. 1043.
Etym. Magnum 642, 49 : « Ἵιακχος αὐτὸς ὁ Διόνυσος ». ἽΙδ. καὶ τὸ ἀνωτέρω
ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ παρατιθέμενον χωρίον τοῦ Στράβωνος.

5. 10, 3, 10. Πρὸβλ. O. R u b e n s o h n, Die Mysterienheiligtümer
in Eleusis und Samothrake σελ. 31. K a i b e l, Epigr. 588, 3 σχολ. K e r n,
ἔνθ' ἀνωτ. στ. 614, τοῦ αὐτοῦ, Hegemon ἐν PW Suppl. III στ. 891.
J e s s e n, ἽΑρχηγέτης ἐν PW III στ. 443.

6. Πρὸς τοῦτο φαίνονται συμφωνοῦντες καὶ οἱ K e r n (Hegemon, ἔνθ'
ἀνωτ.) καὶ K a i b e l (ἔνθ' ἀνωτ.).

7. D i t t. Syll. 694, 45. 1115, 5. C a g n a t I.G. IV 317. 386. 396. 397.
468. 1238. 1240. 1682. 1692. Πλείονας παρομομπὰς ἰδ. A d l e r, Kathegemon

καὶ τοῦ Ἰάκχου Ἑγεμών¹. Τέλος σημειωτέον τὸ ἐπίθετον τοῦ Διονύσου ἐν Νάξῳ μουσαγέτης² ὅπερ πρὸς τὰ ἀντίστοιχα ἀνωτέρω σημειωθέντα τοῦ Ἀπόλλωνος.

η') Ἑρμῆς.

Ἄρχηγέτης ἀποκαλεῖται ὁ Ἑρμῆς τὸ πρῶτον κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν. Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους δὲν φαίνεται νὰ ἀπεδίδετο εἰς αὐτὸν τὸ ἐπωνύμιον τοῦτο ἢ τὸ ἀρχηγός. Οὐχ ἦτιον ὅμως ἐν τῇ ποιήσει ἀποκαλεῖται οὗτος ἀρχός:

ἀρχός φηλητέων κεκλήσεαι ἤματα πάντα³
καὶ ὄρχαμος:

...δύναμαι, φηλητέων ὄρχαμος εἶναι⁴.

Σχετικὰ λατρευτικὰ ἐπώνυμα τῆς κλασσικῆς λατρείας τοῦ Ἑρμοῦ⁵ εἶναι τὰ: Ἀγήτωρ⁶ ἐν Μεγαλοπόλει, Ἑγεμόνιος⁷ ἐν Ἀθήναις, Ἑγεμών⁸ ἐν Πειραιεῖ, Καθηγεμών ἐν Δελφοῖς⁹, Σπάρτη¹⁰ καὶ Πισιδίᾳ¹¹,

ἐν PW XX στ. 2519 - 2521. Ἰδ. καὶ M. P. Nilsson, Geschichte der griech. Religion II σελ. 163. Deissmann N., Bidelstudien σελ. 76.

1. Kaibel, Epigramm. 588,3, ἰδ. καὶ σχολ. Πρὸς Kern, Hegemon ἐνθ' ἀνωτ.

2. I.G.I. V 46. Πρὸς Kern, Dionysos ἐν PW IX στ. 1017. 1031.

3. Ὀμηρ. Ὑμν. 4, 292.

4. Αὐτόθι 4, 175.

5. Οὐχὶ ὡς αὕτη ἀργότερον διὰ τῆς προσθήκης αἰγυπτιακῶν κυρίως στοιχείων διεμορφώθη· περὶ τούτου ἰδ. κατωτ.

6. Παυσ. 8, 31, 4. Πρὸς ὅμοια ἐπωνύμια ἄλλων θεοτήτων. Ἰδ. καὶ Ἡσυχ. λ. ἀγητής καὶ ἀγός.

7. I.G. II 2, 741 a 21. b 15. II 3, 1207. Πρὸς Ἀριστοφ. Πλούτ. 1159 καὶ σχολ.: «κατὰ χρησμόν οἱ Ἀθηναῖοι ἡγεμόνιον Ἑρμῆν ἰδρύσαντο». Ἰδ. καὶ v. Eitrem, Hermes ἐν PW XV στ. 741. 756. Jessen, Hegemonios ἐν PW XIV στ. 2598. Αἱ εἰς τοῦτον, ὡς καὶ αἱ εἰς ἕκαστον ὡς ἡγεμόνα τιμώμενον θεόν, προσφερόμεναι θυσίαι ἐκαλοῦντο Ἑγεμόσυνα. Ξενοφ. Ἀνάβ. 6, 8, 25.

8. I.G. III 1, 197.

9. «σύνναον Φοίβῳ», Inscr. Invent. 299. Philolog. LXXI (1912) 65 (β' αἰ. μ.Χ.).

10. Bull. Corr. hell. IV (1880) 223.

11. Papers of amer. school, II 91, πρὸς Ramsey, Cities and bishoprics of Phrygia II σελ. 645.

E.Γ.Λ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Καθηγητὴρ κελεύθου¹ ἐν Ρόδῳ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο συνδέεται πρὸς τὴν ὀδηγητικὴν ἰδιότητα τοῦ Ἑρμοῦ, ὅστις ὡς Ἐνόδιος καὶ Ἡγεμόριος εὐρίσκετο ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς² καὶ ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν ὁδοιπόρων, τῶν κυνηγῶν, τῶν τυφλῶν³. Οὗτος εἶναι ὁ ἡγήτωρ θνείρων⁴ καὶ ὁ Ἡγεμὼν τῶν Χαρίτων⁵. Καὶ ὡς ὀδηγὸς τῶν νεκρῶν εἶναι οὗτος νεκυηγός, νεκυαγωγός, ψυχαγωγός, ψυχοπομπός, νεκροπομπός, προπομπός, πομπαῖος, πομπός⁶.

Ἡ ἐπὶ τῶν νεκρῶν κυριαρχία δηλοῦται ἐν τοῖς στίχοις τῶν Ὀμηρικῶν Ὑμνων:

. ὑπὸ γαίῃ

ἔρρησεις ὀλίγοισι μετ' ἀνδράσιν ἡγεμονεύων⁷.

Ἄλλ' ἢ κλασσικὴ μορφή τοῦ Ἑρμοῦ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν ἀλλοιοῦται. Ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ἑλληνιστικοῦ συγκρητισμοῦ, καθ' ὃν ἡ παλαιὰ περὶ τοῦ Ἑρμοῦ πίστις συνεκράθη μετὰ αἰγυπτιακῶν καὶ σημιτικῶν στοιχείων, « ὁ Ἑρμῆς ἐγένετο τὸ σημεῖον ἀποκρυσταλλώσεως τῶν ποικιλωτάτων περὶ θεῶν παραστάσεων, θεὸς τοῦ ἡλίου καὶ κυρίαρχος τοῦ κόσμου, Λόγος καὶ νοῦς ταυτοχρόνως... παντοκράτωρ, κοσμοκράτωρ, μέγας καὶ μέγας, τρισμέγιστος... »⁸.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπίθετον τοῦ τρισμεγίστου ἠνώθη κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν μετὰ τῆς ὀνομασίας Ἑρμῆς, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς νέας, ἐκ τῆς συγκράσεως προελθούσης μορφῆς τοῦ Ἑρμοῦ. Ἑρμῆς Τρισμέγιστος δὲν ἦτό τι ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης συγκράσεως κυρίως τοῦ ἑλληνικοῦ θεοῦ Ἑρμοῦ μετὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ θεοῦ *Tehuti* ἢ *Thoth*, ὃν οἱ Ἕλληνες ἐνωρὶς γνωρίσαντες

1. I.G. XII 1, 44.

2. Κορνουτ. Ἐπιδρομὴ 16. Σχολ. Πλάτ. Νόμ. 11, 914 B. Πλείονα ἰδ. παρὰ Jessen, Hegemonios ἐν PW XIV στ. 2598.

3. Jessen, ἐνθ' ἄνωτ.

4. Ὀμηρ. Ὑμν. 3, 14.

5. Κορνουτ. Ἐπιδρομὴ 16.

6. Ἰδ. Eitrem, ἐνθ' ἄνωτ. στ. 790 ἐνθα καὶ παραπ. Πλὴν τῶν ἐπωνυμιῶν τούτων, τὴν κυριαρχικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν νεκρῶν δεικνύει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτος ζυγίζει τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν, ὡς παρ' ἡμῖν ἐν τῇ λαϊκῇ πίστει ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ. Ἰδ. Eitrem, Hermes ἐν PW Suppl. III 1126, 17.

7. 4, 258 - 259.

8. Eitrem, Hermes ἐν PW XV στ. 791, ἐνθα καὶ παραπομπαί.

ὠνόμαζον Θεού¹, Θωύθ, Θώθ, Τατ κλπ². Περὶ αὐτὸν ἀνεπτύχθη ὀλόκληρος μυστικιστικὴ κοσμοθεωρία, περιεχομένη εἰς τὰ Ἑρμητικά (Hermetica) ἢ Ἑρμαϊκά³.

Πλὴν τοῦ μυστικισμοῦ, ἡ μαγεία εἶναι ἐν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῆς λατρείας τοῦ Τρισμεγίστου Ἑρμοῦ. Οὕτως ἐν τῷ μεγάλῳ μαγικῷ παπύρῳ τῆς Bibliothèque nationale τῶν Παρισίων, ὀνομάζεται οὗτος πάντων μάγων ἀρχηγέτης⁴. Ἐν τῷ αὐτῷ παπύρῳ καὶ ἐν τῇ « δέλτῳ ἀποκρουστικῇ πρὸς σελήνην »⁵ ἀποκαλεῖται οὗτος τῶν θεῶν ἀρχηγέτης⁶, ὅπερ σημαίνει βεβαίως οὐχὶ τὸν κυρίαρχον, οὔτε τὸν γενάρχη, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ὁδηγόν⁷, ἐὰν δὲν εἶναι, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερον, ποιητικὴ ἔκφρασις καὶ κοσμητικὸν ἀπλῶς ἐπίθετον ἀπολέσαν τὴν σημασίαν αὐτοῦ καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ἑρμῆν πρὸς ἔξαρσιν τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ⁸.

Τὴν σημασίαν ἐξ ἄλλου τοῦ δημιουργοῦ ἔχει ἡ λέξις ἐν τῷ μαγικῷ παπύρῳ XLVI τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, τοῦ ἐπονομαζομένου Papyrus Anastasy :

*Ἑρμῆ κοσμοκράτωρ... λόγων ἀρχηγέτα γλώσσης... πνεύματ' ἠνίοχε*⁹ *παμφώνου γλώσσης ἀρχηγέτα*¹⁰

1. Πλάτ. Φίληβ. 18 B. Φαίδρ. 274 C. Κικέρ. nat. deor. III 56.

2. Ἴδ. Kroll, Hermes Trismegistos ἐν PW XV στ. 792.

3. Ἑρμαϊκά ὀνομάζει τὰ συγγράμματα ταῦτα ἤδη Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας: « ὁ συντεθεικὸς Ἀθήνησι τὰ ἐπίκλην Ἑρμαϊκά πεντεκαίδεκα βιβλία... ». Κατὰ Ἰουλιαν. I 30 b (Migne PG 76, 548).

4. Στ. 2288 - 2289. (Οὕτως ὁ Eitrem, Hermes ἐν PW XV στ. 791. Ὁ C. Wessely, Griechische Zauberpapyrus von Paris und London 2289 ἀναγινώσκει ἀρχηγέτης). Πρβλ. καὶ Pap. Lond. 122, 2.

5. Ἴδ. στ. 2241 κ.έ. Πρβλ. Wessely, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 7 (Hymnus an die Mondgöttin).

6. Στ. 2330. Πρβλ. μαγ. ὕμν. εἰς σελήνην στ. 66 (Wessely, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 9).

7. Ἴδ. ἄνωτ. Πρβλ. καὶ ἐπωνύμια ὡς τὸ Ἀγήτωρ κ.λ.π. Ἴδ. ἄνωτ.

8. Τὸ ἐν τῷ αὐτῷ παπύρῳ ἀπαντῶν (στ. 1748 - 1749) « ἀρχηγέτην πάσης γενέσεως... κ.λ.π. » (Ἴδ. ἄνωτ. μέρος Α') δὲν εἶναι βέβαιον ἐὰν ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἑρμῆν. Ἴσως ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Ἥλιον; (Ἴδ. στ. 1596 κ.έ.). Πιθανὸν ἐπίσης νὰ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἑρμῆν καὶ τὸ ἐν τῷ παπύρῳ 24, 12 τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἑρμουπόλεως (C. Wessely, Corpus Papyr. Hermopol. I) ἀρχηγαίτα; (sic).

9. Καθ' ἡμᾶς μία λέξις.

10. C. Wessely, A 414. 416. 420. 421. Ἴδ. αὐτόθ. Ὑμν. εἰς τὸν Ἑρμῆν στ. 1 (Ἑρμῆ κοσμοκράτωρ). 4 (παμφώνου γλώσσης ἀρχηγέτα). 6 (ἥλιον ἠνιοχῶν).

Πρὸς τούτοις πρβλ. τὴν ἐν αἰγυπτιακαῖς κυρίως ἐπιγραφαῖς ὀνομασίαν τοῦ Ἑρμοῦ κύριος¹, καὶ μετὰ τῆς προσωνομίας σωτήρ:

*Κυρίω Ἑρμί (sic) σωτήρι*².

Ἐπίσης τὴν ἐν μαγικῇ (ἐξορκιστικῇ) ἐπιγραφῇ ἐπωνυμίαν νεκναγωγός:

*Ὁρκίζω σε τὸν Θεὸν τὸν νεκναγωγὸν τὸν ἅγιον Ἑρμῆν*³.

Ἐν δὲ τῇ μυστηριακῇ λατρείᾳ τοῦ Ἑρμοῦ⁴ ἐμφανίζεται οὗτος ὡς βασιλεὺς σωτήρ⁵. Ἐνταῦθα σημειωτέα αἱ ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Τρισμεγίστου Ἑρμοῦ ἀπαντῶσαι καὶ εἰς τὸν θεὸν γενικῶς ἀναφερόμεναι φράσεις, ὡς βασιλεὺς πάντων⁶, δεσπότης πάντων⁷, δεσπότης κόσμου⁸, ἡγεμὼν πάντων⁹, κύριος τῶν ὄλων¹⁰, βασιλεὺς καὶ τῶν οὐρανίων πρῶταρις καὶ δεσπότης τῶν ἀψιδίων (= τοῦ οὐρανοῦ)¹¹ μονάρχος¹² κ.λ.π. Πρβλ. τέλος τὰς ἐν τοῖς ἰδίῳις συγγράμμασιν εἰς τὸν ἥλιον ἀναφερομένας φράσεις:

*Τὸν Ἥλιον πάντων εἶναι ἀρχηγέτην*¹³

καί:

*ἡγεμὼν τοῦ σύμπαντος κόσμου καθεσιῶς, πάντων καθηγούμενος καὶ πάντων ὧν γενεσιάρχης*¹⁴.

1. Cagnat I 1361. 1364. 1365.

2. S.E.G. VI 795, Καππαδοκία.

3. Αὐτόθ. 945, 9 - 10.

4. Κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν ὑπῆρχεν ἰδία θρησκευτικὴ κοινότης λατρεύουσα τὸν Τρισμέγιστον Ἑρμῆν ἐν τῇ μορφῇ τοῦ Ποιμάνδρου. Ὑπὸ τοιαύτην ἢ τοιαύτην μορφήν ὁ ἑλληνοαιγυπτιακὸς μυστικισμὸς (Mystik) ἔζησεν ὡς θρησκεία μέχρι τοῦ 12 αἰ. μ.Χ. Ἰδ. Reitzenstein, Poimandres σελ. 146. 190. 248. 266 ὑποσ. 2. Ἰδ. καὶ Kroll, Hermes Trismegistos ἐν PW XV στ. 823, 2.

5. Ἰδ. Reitzenstein, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 175 - 180. Πρβλ. ἰδιαιτέρως τὴν ὑποσ. 1 τῆς σελ. 180, αὐτόθ. ἐνθα ὁ Reitzenstein ἐκτίθησι τὰς διαφορὰς τῶν ἀνατολικῶν περὶ σωτήρος δοξασιῶν καὶ τῆς ἀντιστοιχοῦ χριστιανικῆς διδασκαλίας.

6. Κόρη κόσμου 388, 8. 404, 17.

7. 393, 1. 23. 401, 16. 403, 15. 404, 2. 6. 18.

8. 394, 10.

9. 392, 24. 404, 18.

10. 392, 22.

11. 404, 17.

12. 394, 13. 21. 395, 16. 397, 4. 403, 10. 406, 4. 407, 9.

13. Καταλ. κωδ. ἀστρολ. VII 233, 5.

14. Ἰουλι. Λαοδ. κατ. κωδ. ἀστρ. I 136, 1.

θ') Ἀσκληπιός.

Ὡς ἀρχαγέτας ἐλατρεύετο ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος Ἀσκληπιὸς «παρὰ... Τιθορέων καὶ ἐπ' ἴσης παρὰ Φωκέων τῶν ἄλλων»¹.

Ἐν Κῶ ἐλατρεύετο οὕτως ὡς προκαθηγεμῶν :
τοῦ Προκαθηγεμόνος καὶ Σωτήρος θεοῦ Ἀσκληπιοῦ².
Προβλ. τὰς ὀνομασίας κύριος³ καὶ δεσπότης⁴

ι') Ἄλλαι θεότητες.

Ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Χαλκίδος ἀπαντῶμεν τὴν φράσιν :
— ὁ διὰ βίου νεωκόρος τῆς ἀρχηγέτιδος Χαλκίδος...⁵

Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τινος ἀρχηγέτιδος τῆς Χαλκίδος⁶, ἀλλὰ τὸ ἀρχηγέτις εἶναι προφανῶς ἐπίθετον ἀναφερόμενον εἰς τὴν Χαλκίδα, λατρευομένην ὡς θεάν⁷. Ὁμοίως ἡ Ρώμη ἐλατρεύετο ἐν Ἀτταλείᾳ τῆς Παμφυλίας ὡς θεὰ ἀρχηγέτις :

Ὁ δῆμος ἐτίμησεν Καικιλίαν Τέρτυλλαν ἱερασαμένην Ἰουλίας Σεβαστιῆς καὶ θεᾶς ἀρχηγέτιδος Ρώμης...⁸

Ἐν Ρόδῳ ἐλατρεύετο ὁ Ἥλιος ὡς ἀρχηγέτης. Οὕτως ὁ ρήτωρ Ἀριστείδης ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ροδίους περὶ ὁμονοίας λόγῳ αὐτοῦ λέγει :

Οὐκ αἰσχύνεσθε τὸν Ἥλιον, ὃς τοῖς μὲν ἄλλοις θεατῆς ἐστὶ τῶν γιγνομένων, ὑμῶν δὲ καὶ ἀρχηγέτης ;⁹

1. Παυσ. 10, 32, 12. Προβλ. Kern, ἀρχηγέτης ἐν PW III στ. 442.

2. Paton-Hicks, Inscript. of Cos 408. Ἴδ. καὶ Wernicke, Προκαθηγεμῶν ἐν PW XLV στ. 170.

3. Ἴδ. Cagnat I.G. I 40. 541 κ.ά.

4. Ἀριστείδ. I 39 E. Dindorf.

5. Ditt. Syll. 898, 2 = Ath. Mitt. VI (1881), 168 = I.G. XII 9, 906.

6. Οὕτω φρονεῖ ὁ Jessen (A. von Chalkis), ἴδ. ἄρθρ. Archegetis ἐν PW III στ. 444.

7. Προβλ. σχόλ. τοῦ Dittenberger εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην : (3) ...neque enim Χαλκίδος genetivus ab ἀρχηγέτιδος pendet, sed hoc illius est epitheton. Chalcis ipsa divinis honoribus colitur... Prope ad hoc accedit cultus. Fortunae urbis cuiuspiam. Τὸ νὰ λατρεύηται πόλις τις ὡς θεότης, δὲν ἦτο ἄγνωστον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Προβλ. Ditt. Syll. 709, 53 (Χερσόνησος). Syll.² 588, 173 (Δῆλος). S.E.G. II 696, 6 (Ρώμη ἴδ. ἀμέσως κατωτ.).

8. S.E.G. II 696, 6.

9. Ἀριστείδ. Λόγ. 24, 50 Keil = I 569 Jebb, Dindorf.

Ὁ ἥλιος ἐξ ἄλλου φέρει καὶ ἕτερα συγγενῆ ἐπίθετα, ὡς ὁ βασιλεύς¹, κύριος², ἀρχός :

ἔχει τέ μιν ὄξειαν ὁ
γενέθλιος ἀκίνων πατήρ,
πῦρ πνεόντων ἀρχός ἵππων³.

Τὴν δὲ συγγένειαν τοῦ Ἑλίου πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, μόλις εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσωμεν⁴.

Ἐν Σούροις καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς Λυκίας ἐλατρεύετο ἡ θεὰ Ἐλευθέρα ὡς ἀρχηγέτις⁵, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Σουρίου Ἀπόλλωνος. Ἐνταῦθα συναντῶμεν καὶ πάλιν τὴν χαρακτηριστικὴν τάσιν προσεγγίσεως πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, ἧτις ἀπαντᾶται συχνάκις ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ ἀρχηγέτου πόλεως τινος. Πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν :

...ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος ἐτείμησε (sic) ... Ἀντίγονον... ἱερέα διὰ βίου τοῦ ἐπιφανεσιτάτου θεοῦ Σουρίου Ἀπόλλωνος... ὡς ἀγωνοθετήσαντα πανηγύρεως τῆς ἀρχηγέτιδος θεοῦ Ἐλευθέρας...⁶

Καὶ ἡ θεὰ Ἐλευθέρα μεμονωμένως, ἐν Κυανείαις τῆς Λυκίας : ἐπεὶ Ἰάσων Νεικοστράτου... ἠγωνοθέτησεν τῆς πανηγύρεως (sic) τῆς ἀρχηγέτιδος θεᾶς Ἐλευθέρας...⁷

Ἐν Κυανείαις ἀπαντᾶ ὁμοίως καὶ ἡ παραλλαγή « Ἐλευθερία » ἀρχηγέτις :

Θεῶ μεγάλῳ Ἄρει καὶ Ἐλευθερίᾳ ἀρχηγέτιδι ἐπιφανεῖ θεῶ καὶ Δί⁸.

Ἐν Σμύρνη λατρεύεται ἡ Ρέα ὡς ἀρχηγέτις⁹. Ἐν τῇ ποιήσει, τέλος, ἀναφέρεται ἡ Τύχη ὡς ἀρχηγός τῶν κακῶν (οὐδετ.) :

1. C. F. H. Bruchmann, Epitheta deorum σελ. 145.

2. S.E.G. VI 803.

3. Πίνδ. Ὀλ. 7, 128 - 130 (Snell) = 70 - 71 (Turgyn).

4. « ἥλιος δὲν καλέουσιν Ἀπόλλωνα κλυτότοξον ». Ὀρφ. fragm. 160, 10. Πρὸς αὐτόθ. 273. S.E.G. VI 250. Πλείονας παραπ. ἰδ. παρὰ Bruchmann, Epitheta Deorum σελ. 24. Ἴδ. καὶ ἄνωτ. σελ. 82.

5. Ἴδ. Kern, ἐνθ' ἄνωτ.

6. Petersen - v. Luschian, Reisen im Südwestl. Kleinasien II 82 = Cagnat, I.G. III 714. Πρὸς τὸ σχόλιον τοῦ Cagnat : Dea Eleuthera, in aliquod urbibus Lyciorum cum Apolline culta ut Imperatrix (ἀρχηγέτις).

7. Αὐτόθ. 704 II A.

8. Αὐτόθ. 700. Πρὸς C.I.G. add 4303 h 1 καὶ Jessen, ἐνθ' ἄνωτ.

9. C.I.G. 3387. Πρὸς Jessen, ἐνθ' ἄνωτ.

ὦ γραῦς, βέβηλε, μυσάρᾳ, παλαιάτη,
 ὄλεθρε κοινὲ βροτιῶν παντὸς γένους,
 ἀρχηγὲ κακῶν, ἀρχαϊκὴ (τ' αὖθι) κακία¹.

Ποβλ. καὶ

Τύχα, μερόπων

ἀρχά τε καὶ τέρμα².

Ἐκ τῶν συγγενῶν λέξεων ἀναφέρομεν πρῶτον τὴν ὀνομασίαν τοῦ Πανὸς νυμφαγέτας³. Ἐπίσης ὁ Πὰν ἐν Τεγέα ἐλατρεύετο ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Προκαθηγέτης, σημαίνουσαν τὸν προπορευόμενον ἀρχηγὸν - ὄδηγόν⁴. Ὁ H o e f e r⁵ θεωρεῖ τοῦτο ταυτόσημον πρὸς τὰ Ἐνόδιος καὶ Εὐόδος.

Ἐνταῦθα σημειωτέον καὶ τὸ ἐπίθετον τοῦ Κρόνου γενάρχης⁶. Ἐπίσης ποβλ. τὰ συνήθη ἐπίθετα θεῶν, ἢ τῆς θεότητος γενικῶς, ἀναξ - ἀνασσα, δεσπότης - δέσποινα, κύριος - κυρία κ.τ.δ.⁷.

Τέλος, μνημονευτέαι ἐνταῦθα αἱ συγγενεῖς πρὸς ταῦτα λέξεις Ἡγεμόνη καὶ Δέσποινα, αἵτινες ἀπέβαλον τὸν προσωνομακὸν αὐτῶν χαρακτῆρα, καταντήσασαι εἰς κύρια ὀνόματα θεοτήτων. Οὕτως, Ἡγεμόνη ἦτο, ὡς γνωστόν, μία τῶν τριῶν Χαρίτων. Δέσποινα δὲ ἦτο ἐν Ἀρκαδίᾳ ἡ ἀδελφὴ τῆς Περσεφόνης (= Σωτείρας) καὶ θυγάτηρ τῆς Δήμητρος, λατρευομένη ἐν τῷ περιφήμῳ ἱερῷ παρὰ τὸ Λύκαιον, πλησίον τῆς Λυκοσούρας. Πρὸ τῆς εἰσόδου εὗρίσκετο ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος Ἡγεμόνης. Περὶ τούτων ἀπάντων εἶπομεν ἀνωτέρω ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ⁸.

1. Plochiri Michaelis poematum dramaticum, ed. F. D u e b n e r, post Fragm. Euripidis ed. G. W a g n e r 1846 στ. 107 - 109.

2. L y r. Fragm. adesp. 139, 1 - 2 B e r g k.

3. M a a s, Epidaurische Hymnen 2, I.

4. Der vorangehende Führer, Geleiter. Ἰδ. H. v. G e i s a u, Προκαθηγέτης ἐν P W X L V στ. 171 ἐνθα καὶ παραπ.

5. Mythol. Lex. II σελ. 1397.

6. Ὁ ρ φ. Ὑμν. 13, 8 - 9 (ἐκδ. Abel).

7. Ἰδ. U s e n e r, Götternamen σελ. 221 κ.ἀ. C. F. H. B r u c h m a n n, Epitheta deorum ἐν ταῖς σχετικαῖς λέξεσι. Ὁμοίως S. E. G. κ.τ.δ. Ποβλ. Λ. Ἰ. Φιλιππίδου, ἐνθ' ἄνωτ.

8. Ἰδ. καὶ U s e n e r, Götternamen σελ. 223 - 224.